

Raalte, Tijenraan

Een archeologisch onderzoek door middel van Proefsleuven

L.M.B. van der Feijst

Dit briefrapport is geautoriseerd door:

H. van de Velde

© ADC ArcheoProjecten, Amersfoort, juni 2015

Foto's en tekeningen: ADC ArcheoProjecten, tenzij anders vermeld

ADC Rapport 3918

ISSN 1875-1067

ADC ArcheoProjecten

Postbus 1513

3800 BM Amersfoort

Tel 033 299 8181

Fax 033 299 8180

Email info@archeologie.nl

Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied

Provincie:	Gelderland
Gemeente:	Overijssel
Plaats:	Raalte
Toponiem:	Tijenraan
Kaartblad:	27F
Coördinaten:	214795/490204; 214815/490110; 214875/490250; 419917/490135
Projectverantwoordelijken:	L.M.B. van der Feijst
Bevoegde overheid:	Gemeente Raalte
Contactpersoon Overheid	Dhr. A. Jansen
Deskundige namens de bevoegde overheid:	M. Nieuwenhuis (Het Oversticht)
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer (CIS-code):	66897
ADC-projectcode:	4170378
Complex en ABR codering:	NX
Periode(n):	NT
KNA versie:	3.3
Geomorfologische context:	Stuwwal
NAP hoogte maaiveld:	NAP + 5,12 (oost) tot NAP + 4,85 (west)
Maximale diepte onderzoek:	1m – mv
Uitvoering van het veldwerk:	26 mei 2015
Beheer en plaats documentatie:	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Overijssel
e-depot link:	http://persistent-identifier.nl/?identifier=urn:nbn:nl:ui:13-1161-az

Afb. 1. Locatie van het onderzoeksgebied op de topografische kaart.

1 Inleiding

In opdracht van de gemeente Raalte heeft ADC ArcheoProjecten op 26-5-2015 een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd in het plangebied Tijenraan aan de Zwolseweg te Raalte. Het project valt binnen het kader van de herontwikkeling van het sportcomplex Tijenraan.

Dit onderzoek betrof het toetsen van het plangebied op aanwezigheid van archeologische resten. Het te onderzoeken terrein bestaat uit de deelgebieden 1A (akker) en 1B (trainingsveld). Op dit terrein zal nieuwbouw worden gerealiseerd. De bevoegde overheid, de gemeente Raalte, heeft gesteld dat dit alleen kan worden gerealiseerd als vooraf eventueel aanwezige archeologische resten in kaart worden gebracht.

Het onderzoek is uitgevoerd conform KNA 3.3, protocol IVO-P en het Programma van Eisen (PvE) dat voor dit gebied is opgesteld.¹ De onderzoeksvragen die hierin zijn geformuleerd zullen in dit rapport op basis van de resultaten worden beantwoord. De documentatie die tijdens de werkzaamheden is gemaakt, is gedeponneerd in het provinciaal Bodemdepot te Overijssel. Projectverantwoordelijke van ADC ArcheoProjecten was L. van der Feijst (senior archeoloog), veldassistent was D. van Boekel. De kraanmachine is ingehuurd bij firma Roelofs.

2 Archeologische verwachting

Het onderzoeksgebied Raalte-Tijenraan is gelegen in het Overijssels-Gelders zandgebied, in een stuwwallengebied met de daarbij behorende bekkens. Het plangebied bevindt zich net achter de stuwwallen. Hier hebben zich grootschalige pakketten eolisch zand afgezet op een eerder gevormd landschappelijk reliëf. Deze zandpakketten worden gerekend tot de formatie van Bostel. Door jongere verstuivingen van het dekzand ontstond weer reliëf in het landschap, in de vorm van zogenaamde dekzandruggen, jonge dekzanden genoemd.

Het stuwwallenlandschap is een aantrekkelijke locatie voor bewoning, die al vanaf de steentijd aangetoond is. Deze langdurige bewoning trekt een wissel op de vegetatie van het landschap, er vindt ontbossing en overbegrazing plaats. Om te kunnen blijven boeren worden akkers bemest met plaggen en mest. Dit resulteert in de kenmerkende bolle akkers (esdekken of eerdgronden) in het gebied. In de Late Middeleeuwen verschaalt het landschap zodanig door wederom verstuivingen dat het land niet meer is te gebruiken als landbouwgrond. Boomaanplant wordt vervolgens succesvol ingezet tegen de verstuivingen.

Aangezien de oorspronkelijke bodem eeuwenlang is aangerijkt met plaggen en mest zijn eventueel hieronder aanwezige archeologische resten doorgaans goed bewaard gebleven.

In de gemeente Raalte is geen sprake van een formeel stuwwallandschap. Op de Lutteberg na zijn er geen keileembulten aangetroffen. Er is hier sprake van een dekzandvlakte met zowel oud als jong dekzand waar gedurende het pleistoceen dekzandruggen op zijn ontstaan. Het gebied ligt ingeklemd ligt tussen de stuwwal in het oosten (de Sallandse heuvelrug) en het IJsseldal in het zuidwesten, er komen van nature geen beken voor. Hierdoor zoekt het water zijn weg door de dekzandvlakte wat in het verleden tot flinke perioden van vernatting heeft geleid. Hierdoor waren de dekzandruggen een soort eilanden in een moeras.

De onderzoekslocatie is gelegen op een dekzandrug waar sprake is van hoge zwarte enkeerdgronden. De locatie is op de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart aangemerkt als een gebied met een hoge verwachting.² Belangrijk voor de aanwezigheid van archeologische resten is een intact bodemprofiel, waarbij de oorspronkelijke bodem (podzol), een esdek en een recente bouwvoor aanwezig kunnen zijn. Vooronderzoek heeft aangetoond dat hoewel er geen

¹ Teekens, P.C., Programma van Eisen IVO-P Nieuw-Tijenraan Raalte, geen nr, goedgekeurd 1-05-2015.

² Zuidhoff et al., 2011.

intacte podzolprofielen zijn aangetroffen en er in de boringen geen onderscheid valt te maken tussen esdek en recente bouwvoor, de kans groot blijft op archeologische resten in de zogenaamde C-horizont (het jonge dekzand).³ Het archeologische niveau wordt dan ook verwacht direct onder het esdek. De resten die verwacht worden dateren vanaf de bronstijd en jonger.

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

Periode	Tijd in jaren
Nieuwe tijd	1500 - heden
Middeleeuwen:	450 - 1500 na Chr.
Romeinse tijd:	12 voor Chr. - 450 na Chr.
IJzertijd:	800 - 12 voor Chr.
Bronstijd:	2000 - 800 voor Chr.
Neolithicum (Jonge Steentijd):	5300 - 2000 voor Chr.
Mesolithicum (Midden-Steentijd):	8800 - 4900 voor Chr.
Paleolithicum (Oude Steentijd):	tot 8800 voor Chr.

Bron: Archeologisch Basis Register 1992

3 Methoden

Het onderzoek is uitgevoerd conform de KNA 3.3 en het PvE. In totaal is tijdens het onderzoek ca. 420 m² aan oppervlak archeologisch onderzocht in werkputten 1 t/m 5. De diepte van de bodemverstoring was maximaal 1m –mv.

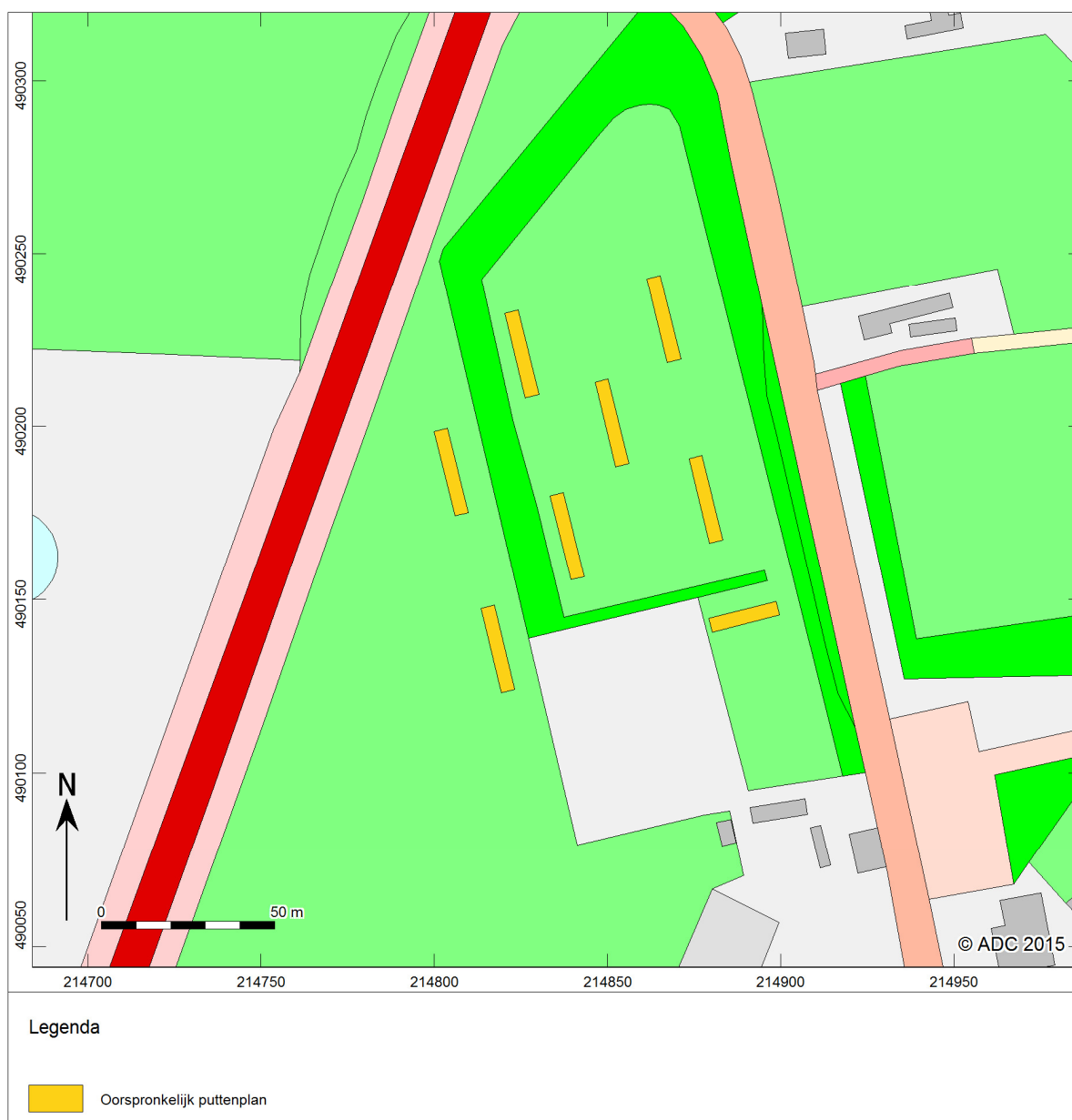
Niet alle putten als voorgesteld in het PvE zijn opgegraven. De mate van verstoringen en de inmiddels achterhaalde biografie van landbewerking van gebied 1B maakte dit overbodig. De beslissing het veldwerk op gebied 1B te staken is na samenspraak met de regioarcheoloog en de projectleider van de gemeente tot stand gekomen. Op deelgebied 1A is aangevangen met de 4m brede werkputten. Toen bleek dat ook hier grote diepe verstoringen aanwezig waren, is de strategie gewijzigd in het in kaart brengen van verstoringen in plaats van archeologische resten. De werkputten zijn daartoe verder aangelegd met een breedte van 2m.

Tijdens de opgraving is bij de aanleg van de werkputten vanaf de bouwvoor systematisch laagsgewijs met een metaaldetector gezocht. Het eerste leesbare vlak is steeds net onder het plaggendek aangelegd. Aanlegvondsten uit de bouwvoor/het plaggendek zijn per 5 m verzameld; aanlegvondsten uit archeologische sporen zijn per spoor verzameld.

De aangetroffen sporen en verkleuringen zijn aangekrast, gefotografeerd, met de *robotic* Total Station ingemeten, beschreven en gewaterpast. Van een selectie van de sporen is een diepte genomen met een guts. Vondsten uit sporen zijn apart verzameld en per spoor en per vulling geregistreerd.

De bodemopbouw is gedocumenteerd door middel van profielkolommen. Gemiddeld genomen is om de 10 m een profielkolom aangelegd. De werkputprofielen zijn gefotografeerd en getekend (op schaal 1:20) en vervolgens lithologisch beschreven. Van vlakken en profielen zijn digitale foto's genomen.

³ Van Bostelen 2014: 'In deelgebied 1B (trainingsveld, red.) en een deel van deelgebied 1A (akker, red.) zijn tijdens het veldonderzoek hoge zwarte enkeerdgronden aangetroffen, uit het bureauonderzoek blijkt dat dergelijke gronden in de omgeving van het plangebied zeer kansrijk zijn op het aantreffen van archeologische vindplaatsen. Er zijn geen resten meer aanwezig van het oorspronkelijke podzolprofiel waardoor de kans op het aantreffen van oppervlakte vindplaatsen uit de steentijd klein wordt geacht. De hoge archeologische verwachting binnen het plangebied geldt met name voor vindplaatsen geassocieerd met landbouwsamenlevingen. Wij adviseren om de hoge archeologische verwachting van deze gronden te handhaven. Voor de zone met hoge zwarte enkeerdgronden bevelen wij aan deze planologisch te beschermen door het handhaven van de dubbelbestemming "waarde - archeologie".'

Afb. 2. Geplande werkputten

4 Resultaten

In de vijf werkputten zijn geen archeologisch noemenswaardige resten aangetroffen (afb.3). De werkputten op deelgebied 1B zijn aangelegd op een diepte variërend tussen 4,35 en 4,50 m + NAP, ongeveer 60 tot 70 cm onder de enkeerdgrond (lees hier bouwvoor). Tussen de verstoringen door werd vanaf 30 cm onder maaiveld soms al schoon zand aangetroffen. De bodem bleek daarmee dermate diep verstoord dat ooit eventueel aanwezige ondiepe sporen geheel in de bouwvoor moeten zijn opgenomen. Wellicht bevindt zich in werkput 1 een oudere greppel, een 2,5 m breed spoor in een noord-zuid oriëntatie. Eerder betreft het echter een verstoring daar er soms afdrucken van profielbanden in herkend konden worden. De 'baan' was op sommige plekken ca. 40 cm diep. De datering van deze greppel of verstoring moet gezocht worden in de Nieuwe Tijd, op basis van baksteenvondsten. In werkput 2 zijn geen vondsten of sporen in het schone zand aangetroffen. In werkput 3 is een veelvoud aan rechthoekige en vierkante kuilen aangetroffen. De kuilen zijn met de hand gegraven en variëren in diepte van ca. 40 cm tot ca. 80 cm. In het noorden van de put is een ondiepe oost-west georiënteerde 1m brede greppel aangetroffen. Ten noorden van deze greppel lijkt een oudere zandweg aanwezig. De weg bestaat uit de kenmerkende evenwijdige voren en roestbanden. Vondstmateriaal is hier niet aangetroffen, zodat een datering van de zandweg ongewis blijft.

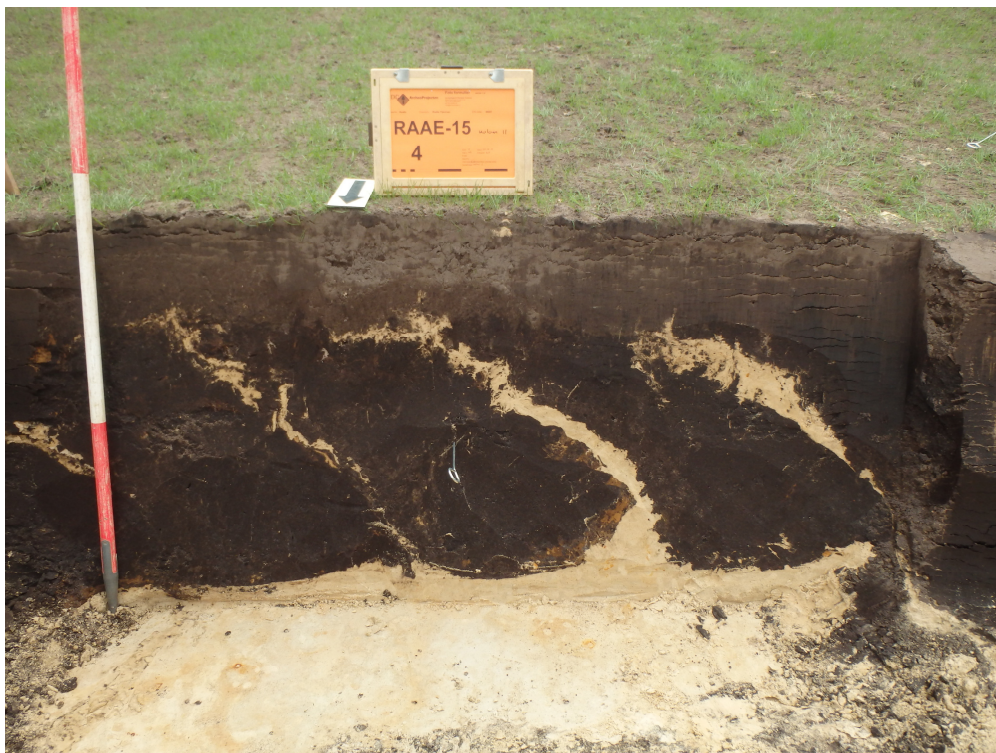
Afb. 3 Alle sporenkaart.

Werkputten 4 en 5 zijn aangelegd op de akker (deelgebied 1A) ten westen van het trainingsveld. In de noordelijke sleuf werkput 4 werden zeer diepe ploegvoren aangetroffen, ploegvoren die een gelijke oriëntatie met de N348 kenden (NNO-ZZW). Aangezien net was geploegd kon vastgesteld worden dat deze richting de gebruikelijke oriëntatie van landbewerking is op dit driehoekige perceel. Tussen de ploegvoren werd schoon zand (de C-horizont) al zichtbaar op ca. 30 cm onder maaiveld.

Naar het zuiden toe, in de laatste zuidelijke 10 m van WP4, waren de ploegvoren minder diep. Hier schommelt de maaiveldhoogte rond 5m + NAP en zijn de putten variërend tussen 4,25 en 4,5 m + NAP aangelegd (75 cm/50 cm –mv). Vanaf dit punt en geheel werkput 5 kon het vlak ca. 25 cm hoger worden aangelegd, direct onder de bouwvoor. Ook in dit deel is geen sprake van een intact bodemprofiel. In het schone zand zijn geen oudere sporen aangetroffen.

4.1 Landbewerking

Mondeling contact met de gemeentelijk onderhoudsman van de sportvelden leverde meer inzicht op inzake de aard van de verstoringen op deelgebied 1B. Om de paar jaar wordt, gezien de arme grond en het intensieve gebruik als trainingsveld, de bodem over de kop gehaald. Hierbij wordt een keerploegmachine gebruikt met ganzenvoeten. Het effect hiervan is goed te zien op afb. 4, waarbij het schone zand deels boven komt te liggen.

Afb. 4. Profielopname.

De landbewerking op het perceel op deelgebied 1A is hoofdzakelijk agrarisch geweest en heeft gedeeltelijk geleid tot minder diepe verstoringen

4.2 Landschappelijke opbouw

In de profielen werd steeds maar één laag aangetroffen die het schone zand afdekt. Het betreft een doorwerkte verstoorde zwarte enkeerdgrond waarin soms een bouwvoor (werkput 2, afb.4) valt te onderscheiden, maar in hoofdzaak uit één pakket bestaat. Direct hieronder, afhankelijk van de mate van verstoring is op verschillende hoogten het dekzand aanwezig (afb. 5).

Afb. 5. Voorbeelden van profielen uit werkputten 1,3,4 en 5.

5 Vondstmateriaal

Tijdens het onderzoek zijn vijf vondsten geborgen. De vondsten bestaan uit aardewerk (3 stuks) en glas (2 stuks). De vondsten zijn gedaan in werkput 1 en werkput 3 en dienen ter ondersteuning van de datering van de grondsporen.

Het aardewerk bestaat uit fragmenten 20^e – eeuws materiaal als bloempot en industrieel wit aardewerk. Het glas is afkomstig van een parfumflesje (Boldoot of Keuls water) en een gefacetteerd bierglas. Opvallend was de algehele afwezigheid in de bouwvoor van prehistorisch of ander oud aardewerk.

6 Interpretatie en conclusies

Tijdens een IVO-P onderzoek in het plangebied Tijenraan te Raalte zijn vijf proefsleuven aangelegd ter toetsing van de aan- of afwezigheid van archeologische resten.

In geen van de werkputten is een intact bodemprofiel aangetroffen en is de enkeerdgrond verstoord door landbouwactiviteiten of onderhoud.

In een van de werkputten, werkput 3, zijn sporen aangetroffen, het betreft tal van grote en diepe kuilen en mogelijk een zandweg. De met de hand gegraven kuilen kunnen geïnterpreteerd als zandwinningskuilen. De kuilen dateren op basis van vondstmateriaal uit de 20^e eeuw.

De algehele afwezigheid van ouder vondstmateriaal in de bouwvoor doet veronderstellen dat zich voor de verstoringen hier geen vindplaats heeft bevonden, hoewel dit niet met zekerheid valt te zeggen.

De onderzoeksvragen die in het Programma van Eisen zijn gesteld, kunnen nu als volgt worden beantwoord:

1. Wat is de bodemopbouw en zijn er aanwijzingen voor bodemverstoringen?
De bodemopbouw in het plangebied bestaat uit een doorwerkte bouwvoor/enkeerdgrond van ca. 50cm tot 75 cm dikte. Direct hieronder is schoon dekzand aanwezig.
2. Zijn er grondsporen en/of vondsten aanwezig?
Er zijn grondsporen en vondsten aanwezig daterend uit de Nieuwe Tijd. Mogelijk zijn restanten van een zandweggetje aangetroffen
3. Zo ja, wat is de aard, conserveringstoestand en datering van deze sporen en/of vondsten?
De kuilen kunnen worden toegeschreven aan zandwinning in de vorige eeuw. De conservering van de zandwinningskuilen is uitstekend. Vondstmateriaal is fragmentarisch aanwezig en dateert uit de Nieuwe Tijd.
4. Wat is hiervan de horizontale en verticale spreiding?
De zandwinningskuilen zijn in de noordwest-hoek van het plangebied aangetroffen. Een exacte ruimtelijke horizontale spreiding is niet in beeld gekomen. De kuilen kennen variërende dieptes tussen 40 en 80 cm.
5. Zijn er vindplaatsen aanwezig?
Er is geen archeologische vindplaats aangetroffen
6. Indien archeologische lagen aanwezig zijn; op welke diepte bevinden deze zich en wat is de maximale diepte?
Er zijn geen archeologische lagen aangetroffen.
7. Waaruit bestaat of bestaan deze archeologische laag of lagen?
Nvt.
8. Wat is de landschappelijke ligging van de resten? (op de top van de dekzandrug, de helling etc.)
Nvt
9. Is er sprake van ijzerproductie?
Er is geen ijzerproductie aangetroffen
10. Zo ja, wat is hiervan de begrenzing, aard en datering?
Nvt
11. In welke mate wordt een eventueel aanwezige vindplaats verstoord door realisatie van geplande bodemingrepen?
Niet van toepassing
12. Hoe kan deze verstoring door planaanpassing tot een minimum worden beperkt?
Niet van toepassing
13. In welke mate stemmen de resultaten van het veldwerk overeen met de verwachtingen van het vooronderzoek?
In het vooronderzoek is verondersteld dat er sporen en resten aanwezig kunnen zijn onder het esdek. De mate van verstoring van het bodemprofiel is echter niet gezien. Deze verstoringen hadden kunnen leiden tot een andere interpretatie en daarmee het advies tot vervolgonderzoek. Belangrijk in dit kader is echter het vaststellen van de oorspronkelijke hoogte en conservering van het dekzand onder een esdek. Dit valt vrijwel alleen te doen door gravend onderzoek.
14. Wat zijn de aanbevelingen? Is nader onderzoek noodzakelijk? En zo ja, waaruit kan deze bestaan?
Nader onderzoek is niet noodzakelijk. Een aanbeveling in het onderzoekstraject kan echter wel gedaan worden. Indien tijdens het bureau- dan wel het booronderzoek contact opgenomen kan worden met diegenen die de grond in eigendom hebben en/of in bewerking hebben, kan er wellicht een inschatting gemaakt worden van de mate van verstoring, of het terrein geëgaliseerd is, de diepte van ploegen e.d.

7 Waardering en selectieadvies

7.1 Waardering van de vindplaats

De waardestelling, zoals voorgeschreven in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.3, specificatie VS06) gebeurt op drie niveaus: belevingswaarde, fysieke kwaliteit en inhoudelijke kwaliteit. Aangezien er geen vindplaats is aangetroffen scoren alle drie de niveaus geen punten.

Tabel 2. Scoretabel waardestelling (naar KNA, versie 3.3).

Waarden	Criteria	Scores			
		Hoog	Midden	Laag	Totale score
Beleving	Schoonheid	Wordt niet gescoord			
	Herinneringswaarde	Wordt niet gescoord			
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	N.v.t.			
	Conservering	N.v.t.			0 niet behoudenswaardig
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	N.v.t.			
	Informatiewaarde	N.v.t.			
	Ensemblewaarde	N.v.t.			0 niet behoudenswaardig
	Representativiteit	N.v.t.			

7.2 Selectieadvies

In plangebied zijn sporen aangetroffen van zandwinning. De bodemprofielen zijn sterk verstoord door agrarische activiteiten en door veldonderhoud. Aangezien er geen sprake is van een vindplaats is aanvullend archeologisch onderzoek niet noodzakelijk en wordt geadviseerd het plangebied vrij te geven voor ontwikkeling.

Het huidige onderzoek heeft geen consequenties voor de verwachtingskaart en de daaraan gekoppelde beleidsadvieskaart buiten het nu onderzochte plangebied.

Literatuur

- Bostelen, T. van, 2014: *archeologisch Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek door middel van boringen (verkennende fase) Nieuw-Tijenraan Raalte*, Overijssel, Antea Group Archeologie 2014/60.
- Teekens, P.C., Programma van Eisen IVO-P Nieuw-Tijenraan Raalte, geen nr, goedgekeurd 1-05-2015.
- Zuidhoff, F., H. van der Velde en M. Benjamins, 2007: *De archeologische verwachtings en beleidsadvieskaart van de gemeente Raalte*, Heritage Rapport 15, Amersfoort.

Lijst van afbeeldingen

- Afb. 1. Locatie van het onderzoeksgebied op de topografische kaart.
- Afb. 2. Geplande werkputten
- Afb. 3 Alle sporenkaart.
- Afb. 4. Profielopname.
- Afb. 5. Voorbeelden van profielen uit werkputten 1,3,4 en 5.

Lijst van tabellen

- Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.
- Tabel 2. Scoretabel waardestelling

Verklarende woordenlijst

Antropogene sporen Alle immobiele sporen van menselijke oorsprong, variërend van paalgaten of fosfaatvlekken tot muurresten.

AMK Archeologische Monumentenkaart geeft een overzicht van gewaardeerde archeologische terreinen in vier categorieën: 1) Archeologische waarde, 2) Hoge archeologische waarde, 3) Zeer hoge archeologische waarde en 4) Zeer hoge archeologische waarde beschermd. De AMK is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de RCE en de provincies en wordt beheerd door de RCE.

Archeologische indicatoren Indicatief archeologisch materiaal dat bij (boor)onderzoek een aanwijzing kan zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van een archeologische vindplaats.

Archis Archeologisch Informatie Systeem. Dit door de RCE beheerde systeem bevat informatie over o.a. onderzoeksmeldingen, vondstmeldingen, waarnemingen, complexen en monumenten.

¹⁴C Koolstof (radioactieve isotoop), gebruikt voor datering.

CIS Het landelijke registratienummer ten behoeve van archeologisch onderzoek, uitgegeven door het Centraal Informatiesysteem.

CMA Centraal Monumenten Archief.

Ex situ niet ter plaatse. Aanduiding die wordt gebruikt om aan te geven of grondsporen en / of artefacten zich niet meer op de oorspronkelijke plaats in de bodem bevinden. Behoud ex situ is het bewaren van de archeologische informatie door definitief onderzoek (opgraven, documenteren en registreren).

IKAW Indicatieve kaart van archeologische waarden, een door de RCE geproduceerde kaart op landelijk niveau met de verwachte relatieve of absolute dichtheid van (bepaalde) archeologische verschijnselen in de bodem.

IVO Inventariserend Veld Onderzoek. Het verwerven van (extra) informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, als aanvulling op en toetsing van de archeologische verwachting, gebaseerd op het bureauonderzoek middels waarnemingen in het veld.

In situ Achtergebleven op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponneerd, weggegooid of verloren. Behoud in situ is het behouden van archeologische waarden in de bodem.

KNA Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.

PvE Programma van Eisen. Het PvE is een door een bevoegde overheid opgesteld of bekrachtigd document dat de probleem- en doelstelling van de te verrichten werkzaamheden van de vindplaats geeft en de daaruit af te leiden eisen formuleert met betrekking tot het uit te voeren werk.

RCE Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

RTS Robotic Total Station. Hiermee worden vlakken direct digitaal ingemeten.